

HOOFDSTUK ACHT

*Drie miljoen zes honderdvier
duizend vier honderd vier en
zeventig gulden vijf en tachtig
cents*

april 1838 tot 9 juni 1843

pagina 265-304

Zoodat zij eenzaam met dit jonge spruitje sukkelen bleef, pagina 267

Eerste gedeelte gebaseerd op "Zitting van het hof van Assise.". "*Algemeen Handelsblad*".

Amsterdam, 03-08-1838. Geraadpleegd op Delpher op 01-10-2015, <http://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010071256:mpeg21:a0045>. Het bedoelde oudste kindje is Dirk de Boer, weesnummer 158 in invnr 1412.

Aantal kinderen dat naar familieleden vertrekt komt uit jaarverslag 1838, invnr 991, ook gepubliceerd in het blad *Vriend des Vaderlands* 1839. Jean Batiste Joseph Duval heeft weesnummer 78 in de invnrs 1411 en 1412. De brief van zijn moeder is gedateerd 30 augustus 1836, invnr 175. Niet in het boek opgenomen een soortgelijke kwestie met Emilia Louisa Charlotte Poppelbaum, weesnummer 1930 in invnr 1413, brief 10 april 1839.

Simon Vestdijk is eerder genoemd op pagina 62. Gebruik is gemaakt van de volgende correspondentie:

- 8 juni 1839, brief van burgemeester en wethouders van Haarlem aan de permanente commissie met verzoek het verlof van Simon te verlengen omdat zijn pleegvader hem wil houden, invnr 212;
- 26 juni 1839, brief van Burgemeester en Wethouders van Haarlem aan de permanente commissie dat ze het verzoek van de timmerman aan Binnenlandse Zaken hebben gezonden, invnr 212;
- 6 september 1839, brief van ministerie van Binnenlandse Zaken aan de permanente commissie dat ze bij de pleegvader hebben laten navragen waarom hij het nu wil en het wat BZ betreft prima is, invnr 217.

NB: de Haarlemse timmerman heet J.G.A. van Dragt.

Uit het schriftje met *Herinneringen* van Reinier van Nispen, pagina 269

Reinier van Nispen staat in het kwekelingenregister 1836-1847, invnr 1582, en in het kwekelingenregister 1841-1859, invnr 1611, ingeschreven met kwekelingsnummer 8.

Voor Sikke Berends Drijber zie *De proefkolonie*, na te hebben gewerkt in Frederiksoord en Willemsoord is hij overgeplaatst naar Veenhuizen, waar hij de eerste adjunct-directeur van

Veenhuizen-2 was, later ruilde hij met de adjunct-directeur van het derde gesticht, Adrianus de Geus, omdat Drijber meer verstand van landbouw had en bleef hij jaren adjunct-directeur van Veenhuizen-3.

Oud volgens deszelfs opgave circa acht jaren, pagina 270

Bron is een kopie van een brief dd 15 juni 1829 van de Officier bij de Regtbank te Deventer, C.A. van Munster Jordens, aan de gouverneur van Overijssel te Zwolle, invnr 97, aangevuld met het bedelaarsregister toegang 0137.01, invnr 425, het 'boek gemerkt F', waar Wilhelmus Hidser het bedelaarsnummer 621 heeft.

Hendrik de Vries alias Mozes, pagina 272

Hendrik de Vries heeft weesnummer 1472 in invnr 1410, met geboortedatum 1820. In invnr 1411 staat achter zijn achternaam met een schuine streep 'Mozes' en als geboortedatum wordt nu gegeven 9 Mei 1819.

In het register van bedelaars toegang 0137.01, invnr 425, het 'boek gemerkt F', heeft Hendrik de Vries van zijn aankomst vanuit Vollenhoven op 11 april 1828 tot zijn overgang naar de kinderkolonie op 8 mei 1830 het bedelaarsnummer 90. De vrouw met wie hij is aangekomen heet Grietje Volkers, die in hetzelfde register bedelaarsnummer 87 heeft. Zij is geboren 1796, gereformeerd, en dus ook binnengekomen 11 april 1828 vanuit Vollenhoven. Zij is '1 El, 6 Palm en 6 Duim' lang, heeft een 'ovaal aangezigt', kleur bleek, 'ligt bruin haar', ogen 'ligt blaauw', neus spits, mond 'ordinair', kin rond, geen 'merkbare teekenen'. Zij is 13 juny 1828 gedeserteerd.

Gebruikt voor dit verhaal is de volgende correspondentie:

- onbekende datum in maart 1838, 'Nota van aanmerkingen op de voordragt tot ontslag van Weezen voor 1838', met vragen van de permanente commissie en door directeur Van Konijnenburg gegeven antwoorden, volgens opschrift op 30 maart 1838, maar die datum kan niet kloppen omdat er in de volgende brief op teruggekomen wordt, invnr 193;
- 10 maart 1838 N30, brief van de permanente commissie aan directeur Van Konijnenburg met verzoek Hendrik te ondervragen, invnr 470;
- 19 maart 1838, brief van directeur Van Konijnenburg aan de permanente commissie met resultaten van het verhoor en beschrijving levensloop Hendrik, invnr 193;
- 3 april 1838 N1, brief van de permanente commissie aan Van Konijnenburg dat hij de geboorteakte moet opvragen, er aan toevoegend dat het voor de dienstplicht is 'ten dienste der N.M. en derhalve gratis' (NM= Nationale Militie), invnr 472;
- 25 april 1838, brief van directeur Van Konijnenburg dat hij van Steenwijkerwold te horen heeft gekregen dat ze nog nooit van Hendrik de Vries hebben gehoord. Met volgende details over Hendriks leven na een nieuw verhoor, invnr 194;
- 7 mei 1838 N17, de permanente commissie schrijft aan de gouverneur van Overijssel of hij de boel wil uitzoeken, en mocht nu blijken dat Hendrik eerder dan 1820 is geboren dan willen ze niet dat hij nadelige gevolgen daarvan ondervindt, invnr 473;
- 11 juni 1838, brief van de gouverneur van Overijssel dat de broers van de moeder zijn ondervraagd en die ook dachten dat Hendrik in 1819 of 1820 geboren was, en hij heeft de doop in Bornerbroek gevonden, invnr 196;
- 14 juli 1838 N20, de permanente commissie schrijft aan Van Konijnenburg en aan ministerie Binnenlandse Zaken, dat Hendrik misschien alsnog moet worden ingeschreven bij de burgerlijken stand, invnr 476;
- Raad van Tucht bij Veenhuizen-1 van 4 augustus 1838, Hendrik moet voorkomen wegens desertie op 10 juni naar 'Kalksoord onder Steenwijk', invnr 1618;
- 10 september 1838, brief van het ministerie van Binnenlandse Zaken, waarin het hele mysterie wordt opgelost via een bijgevoegde brief van de gouverneur van Overijssel, welke brief er niet meer

is omdat die na lezing naar het ministerie teruggezonden moest worden, maar die in de brief van BZ uitgebreid geciteerd wordt, invnr 199;

- 21 september 1838 N12, genoemde informatie wordt door de permanente commissie doorgespeeld naar de directeur, invnr 478;

- 2 oktober 1838, brief van de directeur aan de permanente commissie, waarin onder andere wordt gemeld dat Hendrik tijdens zijn desertie bij zijn ooms geweest is, invnr 200;

- 20 oktober 1838 N25, permanente commissie schrijft over Hendriks dienstplicht aan de minister van Binnenlandse Zaken als reactie op diens brief. Omdat het NIET Hendriks schuld is, willen ze geen sanctie, invnr 479;

- 9 januari 1839, brief van het ministerie van Binnenlandse Zaken: regels zijn regels en Hendrik had voor de Nationale Militie ingeschreven moeten zijn, invnr 204;

- 25 Jan 1839 N27, permanente commissie schrijft directeur en gouverneur Drenthe, naar aanleiding van missive Binnenlandse zaken, dat hij helaas als nalatige voor de Militie van 1838 volgens de wet zal worden behandeld, invnr 482.

Het met eenig geweld uithalen van de tong, pagina 274

Johan Bauer heeft nummer 1502 in invnr 1413. Berichten over hem hebben in nagenoeg alle kranten gestaan, bijvoorbeeld in de Groninger Courant van 10 april 1838 en van 4 en 7 mei 1838. Zie www.delpher.nl. Ik werd op deze affaire attent gemaakt door de pagina's 124-125 van H.G. Roelfsema-van der Wissel, *De gezondheidszorg in de Noord-Nederlandse koloniën van de Maatschappij van Weldadigheid tussen 1818 en 1859*.

Verder voor deze paragraaf gebruikt materiaal:

- 5 mei 1838, brief van Binnenlandse Zaken aan de permanente commissie met als bijlagen het verslag van het Guyot-instituut (gedateerd 24 april 1838) en een opzendbevel van de gouverneur van Groningen, invnr 195;

- 21 mei 1838, brief van directeur Van Konijnenburg (N1193) aan de permanente commissie dat de jongen in Veenhuizen is aangekomen, met beoordelingen van Johan, invnr 195;

- 28 mei 1838 N4, permanente commissie bevestigt ontvangst brieven en geeft directeur Van Konijnenburg opdracht om de jongen te ondervragen, invnr 474;

- 19 juli 1838 N8, de permanente commissie behandelt een missive van de directeur van 4 juli dat Bauer op 24 juni II uit de kindergestichten is gedeserteerd + besluit dat te melden aan binnenlandse zaken, invnr 476;

- Raad van Tucht van Veenhuizen-1 van 11 Augustus 1838, wanneer de medevluchter van Johan Bauer terechtstaat, invnr 1618. Hendrik Brons heeft weesnummer 1758 in invnr 1413.

Haar uiterlijk is niet veel, pagina 277

Concept- en definitieve ontslagvoordrachten weeskinderen 1838 bevinden zich in invnr 1433 en vormen de belangrijkste bron voor deze paragraaf.

Francisca Hoen heeft weesnummer 408 in de invnrs 1571, 1410, 1411 en 1412. Antje of Annaatje Broeks heeft weesnummer 1106 in de invnrs 1572, 1410, 1411 en 1412. Willem van Straaten heeft weesnummer 798 in de invnrs 1571, 1410, 1411 en 1412. Catharina Frederika Louisa Straus heeft weesnummer 66 in de invnrs 1411 en 1412. Het meisje dat naar Wormerveer wil, is Maartje Mes, weesnummer 1718 in de invnrs 1572, 1410, 1411 en 1413. Het meisje dat als kindermisje zou kunnen slagen, is Wilhelmina Susanna Wedel, weesnummer 1604 in de invnrs 1410, 1411 en 1413. Elisabeth Green heeft weesnummer 422 in de invnrs 1571, 1410, 1411 en 1412. Karel Rudolf Smit heeft weesnummer 1740 in de invnrs 1410, 1411 en 1413. David Doornhout heeft weesnummer 627 in de invnrs 1571, 1410, 1411 en 1412. Het meisje wier tante behulpzaam zal zijn, is Elisabeth Catharina van Druine, weesnummer 1330 in de invnrs 1572, 1410, 1411 en 1413. Jantje Egberts Noondje heeft weesnummer 462 in de invnrs 1411 en 1412.

De laatste alinea van de paragraaf gebruikt de getallen die worden gegeven in het jaarverslag over

1838, invnr 991, ook afgedrukt in *De Vriend des Vaderlands* 1839.

Een beste jongen, pagina 279

Jan Hessels van Wolda schrijft 31 maart 1838 over Jan Kloosterman, invnr 193. Jan Kloosterman heeft weesnummer 1646 in de invnrs 1411 en 1413. Hij staat vermeld met kwekelingsnummer 55 op folio 6 van het kwekelingenregister 1832-1835, invnr 1584, en het kwekelingenregister 1836-1847, invnr 1582. Zijn uiteindelijke bestemming wordt gemeld in de 'Staat, aanwijzende de verschillende bestemmingen, welke de kweekelingen van Wateren, die van af 1^e juny 1831 tot heden toe, ontslagen zijn, bekomen hebben, voor zoo verre zulke bekend is geworden en gebleven', gedateerd 23 februari 1841, los inliggend in het stamboek invnr 1611.

Cornelis de Vogel heeft weesnummer 1839 in de invnrs 1572, 1410, 1411 en 1413. Zie voor zijn broers en zussen de volgende paragraaf. Er wordt over hem geschreven:

- 6 juni 1835, brief van directeur Van Konijnenburg aan de permanente commissie dat Cornelis de Vogel van verlof is achtergebleven en niet als ontslagen kan worden beschouwd, invnr 160;
- 29 juni 1835 N24, de permanente commissie informeert bij Goedereede hoe het met Vogel zit, invnr 437;
- 11 juli 1835, brief van de burgemeester van Goedereede aan de permanente commissie, waaruit de meeste citaten in dit stukje komen, invnr 161;
- 24 juli 1835 N4, de permanente commissie handelt de zaak af door de directeur te melden dat de Vogel een dienst heeft bekomen en als ontslagen kan worden afgevoerd en zijn afrekening moet worden opgemaakt, invnr 438.

Met wien zij dan tegelijk konde vertrekken, pagina 282

De kinderen De Vogel kwamen met z'n vieren aan in de kinderkolonie op 20 november 1828:

- Cornelis de Vogel, zie vorige paragraaf;
- Trijntje de Vogel heeft nummer 1902 in de invnrs 1572 en 1410. Zij overlijdt 15 januari 1829.
- Gerrit de Vogel heeft weesnummer 1860 in de invnrs 1572 en 1410. Hij overlijdt 23 maart 1829.
- Pieter de Vogel heeft nummer 2004 in de invnrs 1572, 1410, 1411 en 1413. Hij deserteert 6 oktober 1835 en wordt 1 november 1835 teruggebracht, hij deserteert weer 17 maart 1836 en wordt 26 april 1836 teruggebracht. Niet alle tuchtzittingen over hem zijn bewaard gebleven, wel die van de Raad van Tucht van Veenhuizen-3 van 4 maart 1836 en 6 mei 1836, allebei invnr 1622. Hij staat in het register van strafkolonisten 1836-1847, invnr 1585, met nummer 8 op folio 1.

Pieter Durman heeft weesnummer 68 in de invnrs 1572, 1410, 1411 en 1412. Wilhelmina Durman heeft nummer 1217 in invnr 1413. Ik heb gebruik gemaakt van de aantekeningen die mevrouw Kloosterhuis eind vorige eeuw heeft gemaakt in het archief en die nu deel uitmaken van de database Maatschappij van Weldadigheid op www.alledrenten.nl. Zij schreef: 'Pieter is wees van Veenhuizen en bestedeling. Zijn tweelingzusje Wilhelmina Elizabeth was in Veenhuizen en kwam wel logeren. Dit werd secuur geregistreerd.' Helaas staat daar geen bronvermelding bij, maar de ervaring heeft mij geleerd dat de notities van mevrouw Kloosterhuis vrijwel altijd kloppen.

Ritske Lieuwes van Dijk heeft weesnummer 1443 in invnr 1413. Hij deserteert 2 augustus 1840, wordt 15 oktober 1840 teruggebracht en verschijnt voor de Raad van Tucht van Veenhuizen-1 van 16 oktober 1840, invnr 1619. Oege Lieuwes van Dijk heeft weesnummer 1442 in invnr 1413. De twee broers deserteren samen 24 november 1840 en worden teruggebracht 25 december 1840. Ze verschijnen samen voor de Raad van Tucht van Veenhuizen-1 van 2 januari 1841, waar dit stukje voornamelijk op gebaseerd is, invnr 1619.

Jule Adrien Fabrie Marchant, geboren 22 januari 1823, heeft weesnummer 620 in de invnrs 1411 en

1412. Victor Emile Marchant, geboren 13 oktober 1824, heeft weesnummer 651 in de invnrs 1411 en 1412. Emilie Marchant, geboren 16 november 1825, heeft weesnummer 696 in de invnrs 1411 en 1412. Louis Adolphe Marchant, geboren 23 april 1827, heeft weesnummer 796 in de invnrs 1411 en 1412. Charles Louis Marchant, geboren 26 september 1828, heeft weesnummer 902 in de invnrs 1411 en 1412.

Blijkbaar is naar de toestand van de kinderen Marchant geïnformeerd door 'den Heer V. Ghestelles-Kerk te Kampen', want op diens verzoek doet Jannes Poelman verslag van hun situatie op 28 juni 1835, wat door directeur Van Konijnenburg op 1 juli 1835 - 'onder terugzending des briefs van den Heer V.Ghestelles-Kerk te Kampen' – naar de permanente commissie wordt gezonden, invnr 161.

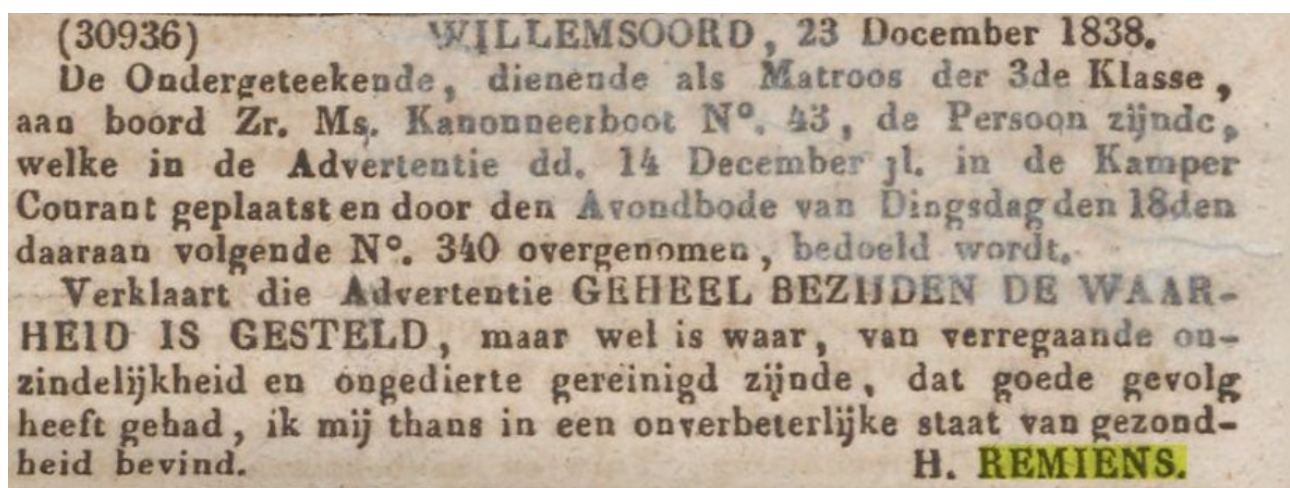
Neeltje Adriana de Winter heeft weesnummer 1960 in de invnrs 1572, 1410, 1411 en 1413 (bij die laatste is vermeld dat zij is geboren te 'Hooge en Lage Zwaluwe'). Aart de Winter heeft weesnummer 1961 in invnr 1572, 1410, 1411 en 1413 (ook geboren te 'Hooge en Lage Zwaluwe'). NB: Bij hun aankomst op 15 mei 1826 was er ook een Willem de Winter, nummer 1959, maar die is november 1826 overleden. Over het wachten van Neeltje Adriana op Aart schrijft directeur Van Konijnenburg aan de permanente commissie dd 17 oktober 1837, invnr 188.

Anne Oosterman en Johanna Oosterman zijn eerder genoemd, zie pagina 73. Over hen schrijft directeur Van Konijnenburg op 23 februari 1833, invnr 133

De kleederen zijn dadelijk overboord geworpen, pagina 284

De permanente commissie schrijft over deze kwestie 27 december 1838 N28, invnr 481, waarbij ze ook uit de krantenberichten citeert. Het antwoord komt 3 januari 1839 van de secretaris van de subcommissie Kampen, die zo te zien B. Rusburg heet, invnr 204. De vooraanstaande Kampenaar is N. van Berkum Bijsterbos, lid van Gedeputeerde Staten van Overijssel, zijn verklaring is gedateerd 29 december 1838 en bevindt zich in invnr 203. De permanente commissie neemt dat antwoord op 24 januari 1839 N15, invnr 482, voor kennisgeving aan.

De betreffende jongeman heet Huibert Remiens, die bedelaarsnummer 2335 heeft in het 'boek gemerkt I', toegang 0137.01 invnr 428, waar is aangetekend dat hij op 20 november 1838 in zeedienst is gegaan, en de jongeman heeft inmiddels zelf een advertentie geplaatst:

(30936) WILLEMSOORD, 23 December 1838.
De Ondergeteekende, dienende als Matroos der 3de Klasse,
aan boord Zr. Ms. Kanonneerboot N°. 43, de Persoon zijnde,
welke in de Advertentie dd. 14 December jl. in de Kamper
Courant geplaatst en door den Avondbode van Dingsdag den 18den
daaraan volgende N°. 340 overgenomen, bedoeld wordt.
Verklaart die Advertentie GEHEEL BEZIDEN DE WAAR-
HEID IS GESTELD, maar wel is waar, van verregaande on-
zindelijkheid en ongedierte gereinigd zijnde, dat goede gevolg
heeft gehad, ik mij thans in een onverbeterlijke staat van gezond-
heid bevind.
H. REMIENS.

De marine meldt op 24 december 1838 dat het allemaal niet zo veel heeft opgeleverd in een brief met diverse bijlagen:

- A: 48 personen in de zeedienst aangenomen;
- B: 17 jongelingen die als matroos wilden;
- C: kledingkosten;
- D: kledingkosten;
- E: afgekeurde manschappen;

- F: opgave omtrent de vereischten tot de dienst bij de Marine.
Alles bevindt zich in invnr 203. Op 29 december 1838 meldt de marine zich weer wel met de mededeling dat vijf jongens uit de strafkolonie zich hebben opgegeven en binnenkort gekeurd zullen gaan worden, invnr 203.

Joseph Keesenberg heeft weesnummer 90 in de invnrs 1411 en 1412. Arie Mollebeek heeft weesnummer 218 in invnr 1412. Cornelis Vredenburg heeft weesnummer 314 in invnr 1412. Andries Schoonhoven heeft weesnummer 2031 in invnr 1413. Johannes Eskens heeft weesnummer 1660 in invnr 1413. Hun deserties staan aangetekend in de respectieve stamboeken.

De zuigeling in het varkenshok, pagina 286

Aantal aangekomen kinderen komt uit jaarverslag 1839, invnr 991, ook gepubliceerd in het blad *Vriend des Vaderlands* jaargang 1840, en uit de zelf verwerkte gegevens uit de stamboeken. Uit het laatste komt ook het aantal onder de tien jaar. Jacob Schuijk heeft weesnummer 98 in invnr 1412, hij overlijdt na dertien maanden. Frans Fredrik Poolhuis heeft weesnummer 499 in invnr 1412, hij overlijdt na achttien maanden.

Cornelia Uithok heeft weesnummer 2111 in invnr 1413. De paragraaf is verder bijna helemaal gebaseerd op het artikel *Keetje Uithok, de vondeling in het varkenshok*, door Mieke Kennis, aangevuld met notities uit het ontslagregister 1852, invnr 1436. Niet opgenomen is dat er even onduidelijkheid is in welke godsdienstige gezindheid Cornelia moet worden opgevoed, waarover Binnenlandse Zaken schrijft op 4 juli 1839, invnr 213, en de permanente commissie 11 juli 1839 N26, invnr 489.

Zoo veel heerlijke gedenkteekenen van Godsdienstige verdraagzaamheid, pagina 288

Het verslag van de inwijdingsfestiviteiten van de synagoge, wat de belangrijkste bron is voor deze paragraaf, is afgedrukt in de *Vriend des Vaderlands* januari 1840, pagina 32 en verder. Eerder al is de redevoering van de opperrabijn bij de opening van de synagoge afgedrukt in het nummer van september 1839, pagina 767 en verder.

Judith van Engers heeft weesnummer 2053 in invnr 1413. Salomon Mozes van der Tong heeft weesnummer 1132 in invnr 1412. Johanna Hartog heeft weesnummer 1457 in de invnrs 1572, 1410, 1411 en 1413. Mozes Lazarus heeft weesnummer 365 in invnr 1412. Sophia Lazarus Vrieslander heeft weesnummer 394 in invnr 1412. Meijer Hijman Lazarus Vrieslander heeft weesnummer 463 in invnr 1412.

De joodse gemeenschap geeft gehoor aan de aandrang vanuit de pers, blijkt uit een brief van de hoofdcommissie tot de zaken der Israelieten op 30 oktober 1839, die meldt israelitische armbesturen te hebben aangeschreven om mensen naar de koloniën te sturen en die een circulaire meestuurt met dezelfde strekking, invnr 219. Om het ze makkelijker te maken besluit de permanente commissie 20 juli 1839 N6 'dat voortaan de Israelitische bedelaarskolonisten uitsluitend te Veenhuizen zullen worden gevestigd' en dus niet meer op de Ommerschans, invnr 977. In hetzelfde invnr bevindt zich het besluit van 23 september 1839 N31: 'Bepalingen nopens de verpleging der Israelieten te Veenhuizen en de plaatsing van bedelaarskinderen in de weezengestichten'. Het verslag van het examen-bezoek is van 3 september 1841, invnr 249.

De Trachoma Veenhuizianum, pagina 291

Albert de Boer heeft weesnummer 474 in invnr 1412. Hij komt voor de Raad van Tucht van Veenhuizen-1 op 16 april 1836 en op 2 mei 1836, invnr 1618. Daarna zit hij volgens het strafkolonistenregister invnr 1585 in de strafkolonie op de Ommerschans van 4 juni 1836 tot 18 september 1839. Na zijn terugkomst in Veenhuizen komt hij voor de Raad van Tucht van Veenhuizen-1 van 12 oktober 1839 en 26 oktober 1839, invnr 1618. Daarna zit hij volgens het

strafkolonistenregister invnr 1585 in de strafkolonie op de Ommerschans van 7 november 1839 tot zijn ontslag op 30 maart 1844.

Informatie over de oogziekte staat in diverse medische verslagen en komt verder uit hoofdstuk 15 van H.G. Roelfsema-van der Wissel, *De gezondheidszorg in de Noord-Nederlandse koloniën van de Maatschappij van Weldadigheid tussen 1818 en 1859*. Ook gebruikt: M. Brinkgreve, *De Rijkswerkinrichtingen Ommerschans en Veenhuizen*.

Uit het schriftje met *Herinneringen van Reinier van Nispen*, pagina 292

De hier genoemde Haarman heet voluit Frederik Christiaan Haarman en is een zoon van de weduwe die op pagina 94 genoemd wordt.

Horen of trompet geblaas, pagina 292

Belangrijkste bron voor deze paragraaf is het 'Reglement voor eene geregelde vaart tusschen Veenhuizen en de stad Meppel,' plus de daarbij behorende 'vrachtlijst', alles vastgesteld bij besluit van de permanente commissie dd 3 februari 1840 N7, invnr 978. Dat reglement is gebaseerd op rapporten van directeur Van Konijnenburg van 20 en 26 november 1839, invnr 220, en na dit reglement reageert Van Konijnenburg weer, 11 februari 1840, invnr 224, met als gevolg dat er aan het besluit een toevoeging komt dd 13 maart 1840 N3, invnr 978.

Theodorus Ballendux heeft nummer 1100 in invnr 1412. Hij deserteert 25 april 1846 en wordt 27 april 1846 door schipper Worst opgepakt, wat ter sprake komt in de Raad van Tucht van Veenhuizen 1 van 30 april 1846, invnr 1619. Overigens zal Theodorus in mei weer weglopen, daarna in juli en tenslotte definitief in augustus.

Daar ging het hem later nog zeer goed, pagina 294

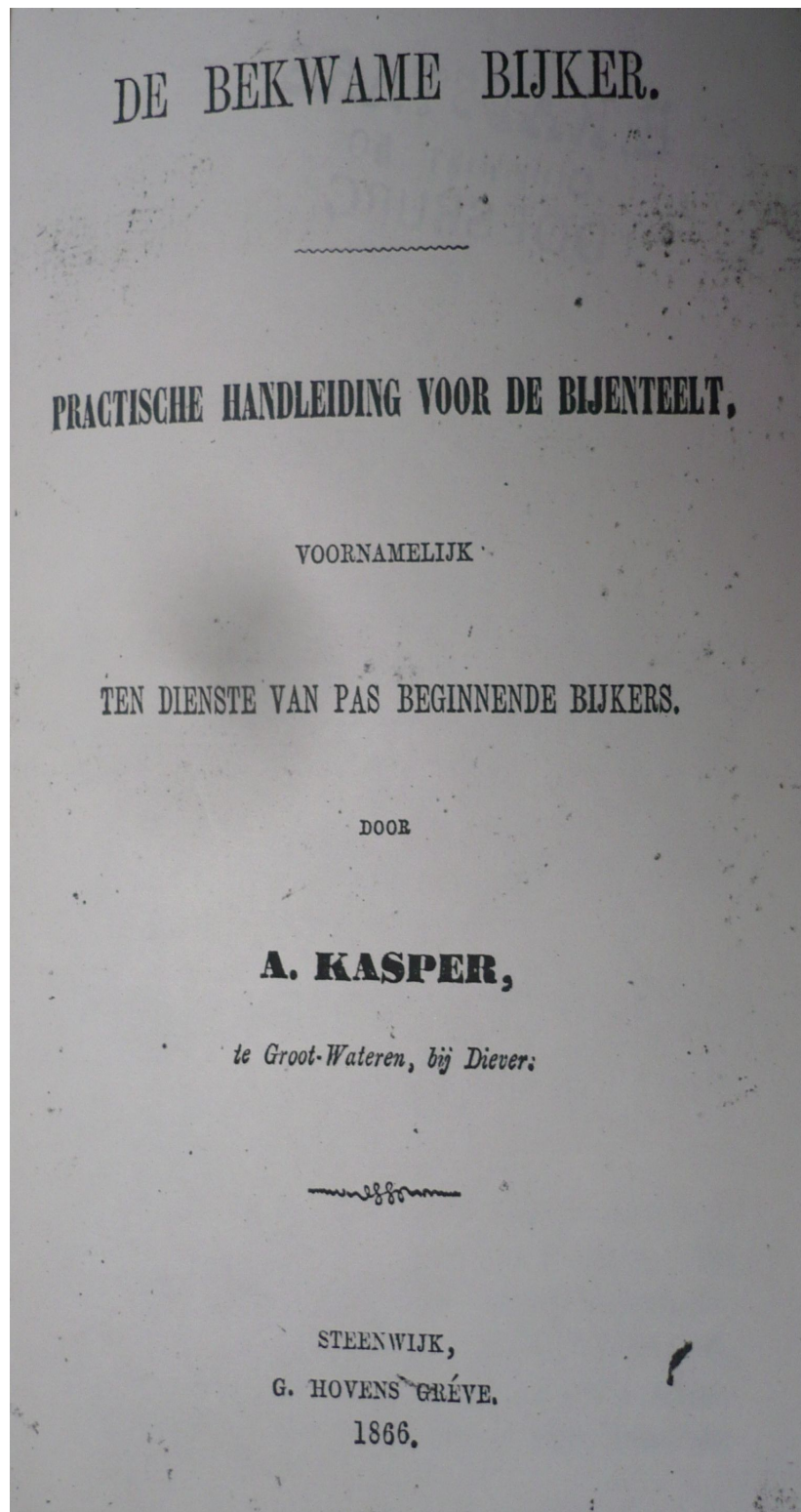
Zie voor de *Beknopte schets van den landbouw in min vruchtbare streken* de inleiding van de verantwoording. Het voorwoord door Jan Hessels van Wolda bij de tweede druk is gedateerd januari 1841, maar uiteindelijk zal die tweede druk pas enkele jaren later verschijnen.

Belangrijkste bron van de rest van de paragraaf is de door Jan Hessels van Wolda gemaakte 'Staat, aanwijzende de verschillende bestemmingen, welke de kweekelingen van Wateren, die van af 1^e juny 1831 tot heden toe, ontslagen zijn, bekomen hebben, voor zoo verre zulke bekend is geworden en gebleven', gedateerd 23 februari 1841, los inliggend in het stamboek invnr 1611.

Aangevuld met:

- Adrianus Frederik Simons is een bestedeling uit Amersfoort, zie Hans Faber en Wil Schackmann, *Ingedeelden in de landbouwkoloniën 1818-1859, Amersfoortse weeskinderen in Frederiksoord, Willemsoord en Wilhelminaord*, in Gens Nostra 65 (2010).
- Informatie over Jacobus Burg van familie-onderzoekster Karin de Zwart. Jacobus Burg heeft weesnummer 610 in de invnrs 1571, 1410 en 1411.
- 'Daar ging het hem later nog zeer goed' betreft Hendrik Emeis. Hij heeft weesnummer 1 in de invnrs 1571, 1410 en 1411.
- 'Nu zeer welvarend' is Jan Kiel, weesnummer 2118 in de invnrs 1411 en 1413.
- De koopman te Ruinen is Felix Simon Anton Swart, zie ook pagina 173.
- De wees uit Schiedam is Martinus Vink, bestedeling, zie ook de verantwoording bij pagina 348.
- De katoenwever in Frederiksoord is Willem Helm.
- De medewerkers op het bureau in Den Haag zijn Nicolaas van Heusden en Christiaan Bärevinger of Pervanger.
- Jacob IJzak Sasburg of Sarburg, zie de verantwoording bij pagina 258.
- Naar de 'kweekschool voor schoolonderwijzers te Haarlem' is gegaan Jan Jacobus Retel, weesnummer 973 in invnr 1412.

- Informatie over Thomas Eewold van familie-onderzoeker Tom Eewold. Thomas Eewold wordt eerder genoemd op pagina 62.
- Informatie over Adrian Kaspar van familie-onderzoeker Carol Klok. Adrian Kaspar is bestedeling van Tholen. Het boek heet voluit *De bekwame bijker, practische handleiding voor de bijenteelt, voornamelijk ten dienste van pas beginnende bijkers, door A. Kasper, te Groot Wateren, bij Diever*, Steenwijk, G. Hovens Greve, 1866. Zie de omslag:

- Jan Pieter van Ingen heeft weesnummer 793 in de invnrs 1571, 1410 en 1411. Hij heeft kwekelingsnummer 14 in invnr 1585. Over zijn oververdiensten schrijft directeur Van

Konijnenburg op 26 september 1834, waarbij gevoegd zijn lijsten met de uitbetaalde oververdienden van de grootverdieners in Wateren en de gestichten, invnr 151. Over zijn indiensttreding bij Johannes van den Bosch gaat het in een brief van de directeur van 4 december 1839, invnr 221.

De katoenspinnerij te Veenhuizen is thans werkelijk begonnen, pagina 297

Het gedoe rond het loskrijgen van geld voor de stoomspinnerij wordt leuk beschreven in het 'Verslag der Commissie, benoemd bij Zr. Ms. besluit van den 26sten October 1841, n. 66', dat is overlegd in de Tweede Kamerzitting van 20 december 1842 bij de Memorie van Toelichting tot het ontwerp van Wet betrekkelijk de zaken der Maatschappij van Weldadigheid, gedateerd 15 november 1842 en gepubliceerd als bijvoegsel bij de Staatscourant van 16 januari 1843.

Het krantenbericht over de eerste steen: BINNENLANDSCHE BERIGTEN. 's Gravenhage, den 12den Mei." *"Nederlandsche staatscourant"*. 's-Gravenhage, 13-05-1839. Geraadpleegd op Delpher op 01-10-2015, <http://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010065992:mpeg21:a0006> Sijbrandi Braak heeft weesnummer 1443 in de invnrs 1572, 1410 en 1411, daarna komt hij voor in de personeelsregisters als onderwijzer in Veenhuizen, invnrs 998 en 1007.

Dat Jan Wind de stoomspinnerij heeft gebouwd blijkt uit rekeningen, maar bijvoorbeeld ook uit een brief van hem dd 29 juli 1844 waarin hij het geld dat hij nog van de Maatschappij te goed heeft voor het bouwen overdoet aan handelaren in Lekkerkerk, invnr 294.

De stukjes van maart, april enzovoort 1841 komen allemaal uit het blad *Vriend des Vaderlands*. Besluit 28 september 1840 N19 De bus voor de bezigtelingen der stoomfabriek te Veenhuizen ten voordeele van het muzikkorps te bestemmen, invnr 978.

Ongelukken en verwondingen:

- drie maanden stilstand in 1842, uit jaarverslag 1842, invnr 991;
- onvolkomenheid der fundering in diverse brieven 31 juli 1844: brief directeur van Konijnenburg over het ongeluk met bijgevoegd een verslag van de directeur en met bijgevoegd een brief van Van Konijnenburg aan die directeur wat hij nu moet doen en met bijgevoegd een kopie van een brief van Van Konijnenburg aan de firma Neetenburg, Nering Bogel & Co te Deventer die de boel moet komen repareren, alles invnr 294. De permanente commissie behandelt een en ander 6 Augustus 1844 N15, invnr 555. Hierbij hoort een brief van Van Konijnenburg dd 9 augustus 1844, waarin hij verslag doet van het onderzoek dat door Neetenburg, Nering Bogel & Co is gedaan, invnr 295. Ook in het jaarverslag over 1844 wordt er aandacht aan besteed, invnr 991.
- 5 september 1841, verslag van geneesheer Schünlau over wees met verbrijzelde vingerdelen, invnr 249;
- 6 maart 1842, verslag van geneesheer Schünlau met vier ongelukken, invnr 258.

Daarna zijn er nog meer ongelukken, ook in de tijd dat er geen wezen maar bedelaars werken, maar die heb ik niet gedaan. Een opsomming van invnrs staat in Roelfsema pagina 225-226.

Er is een tekening van het gebouw, gemaakt toen het in 1860 werd omgebouwd tot verblijf voor weeskinderen, Drents Archief, toegang 0137.02 invnr 3A: 'Tekening van het gebouw van de katoenspinnerij te Veenhuizen'. Schaal 1:200. 1860, manuscript; 62 x 43 cm. Zie bij de verantwoording van pagina 368.

Het gebouw van de stoomspinnerij stond op de rijksmonumentenlijst, maar is enige tijd terug afgebrand, Foto's zijn nog te zien op

<http://rijksmonumenten.nl/monument/507543/katoenspinnerij+voorm.+katoenspinnerij++het+stoom/veenhuizen/>

Uit het schriftje met *Herinneringen van Reinier van Nispen*, pagina 299

Op verzoek van Van Wolda schrijft directeur Van Konijnenburg aan de permanente commissie over de wens van Reinier van Nispen om in de kolonie te blijven, plus besluit van de permanente commissie 14 maart 1845 N4 'dat de kweekeling R. van Nispen No 685 op den tegenwoordigen voet gevestigd kan blijven, tot de gelegenheid zal voorkomen om hem eenig emplooi op te dragen', invnr 983.

Geplaatst door zijne ouders die hem niet in huis konde houden, pagina 300

De wezen zijn dan al grotendeels over, maar officieel wordt bij besluit van 17 oktober 1842 N2 'het 3 Gesticht te Veenhuizen tot een Bedelaarsgesticht verklaard', invnr 980. In hetzelfde invnr staat het besluit van 24 mei 1842 N3 dat er bij het eerste gesticht een extra derde onderwijzer komt en 'dat geen andere weezen bij de Spinnerij mogen werken, dan die bereids van de school zijn ontslagen'. Na de verhuizing is er alleen nog een 'Raad van Tucht voor weezen, vondelingen en verlatene kinderen' in het eerste gesticht, waaruit hier veel geciteerd wordt, invnr 1619.

Johannes Hendrikus Hendriks heeft weesnummer 806 in de invnrs 1411 en 1412, citaat uit Raad van Tucht van 1 juli 1842. Johannes Philippus Schoonderbeek Schreinder heeft weesnummer 2071 in invnr 1413 en daarna nummer 733 in invnr 1412, citaat uit Raad van Tucht van 1 juli 1842. Jan Trompetter heeft weesnummer 597 in de invnrs 1411 en 1412, al lijkt hij in dat laatste boek door de war gehaald te worden met zijn zes jaar oudere zus Madeleentje Trompetter, weesnummer 616 in de invnrs 1411 en 1412, want de genoemde ontslagdatum 30 juli 1836 hoort niet bij hem maar bij haar. Een van de voorbeelden van iemand die 'onverschillig' reageert op een preek van Jannes Poelman en meteen naar de strafkolonie kan vertrekken is Hubertus Jacobs Kerkhoven, Raad van Tucht van 4 maart 1842.

Een diepen en onuitwischbaren indruk, pagina 302

De paragraaf is nagenoeg geheel gebaseerd op het 'Verslag der Commissie, benoemd bij Zr. Ms. besluit van den 26sten October 1841, n. 66', dat is overlegd in de Tweede Kamerzitting van 20 december 1842 bij de Memorie van Toelichting tot het ontwerp van Wet betreffende de zaken der Maatschappij van Weldadigheid, gedateerd 15 november 1842 en gepubliceerd als bijvoegsel bij de Staatscourant van 16 januari 1843. Daartegen heeft de permanente commissie een heleboel gepubliceerd, bijvoorbeeld de invnrs 22 en 24, maar dat is allemaal straatje schoonvegen en dat heb ik niet meegenomen.

Het nieuwe contract van 1843 bevindt zich in invnr 11.